

BADANIA I ANALIZY

Mariola KWASEK

Spożycie żywności na wsi z uwzględnieniem zmodyfikowanej skali ekwiwalentności przyjętej w OECD

Badania budżetów gospodarstw domowych GUS są podstawowym źródłem informacji o dochodach, wydatkach oraz poziomie spożycia żywności. Urząd udostępnia te dane statystyczne dla czterech grup ludności, tj. pracowników, rolników, osób pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów ogółem dla Polski oraz w podziale na miasta i wieś¹. Przedmiotem naszego zaintereso-

¹ Dane statystyczne dla gospodarstw domowych osób utrzymujących się z niezarobkowych źródeł, a także dla gospodarstw rolników mieszkających w miastach są nieudostępniane ze względu na małą liczebność.

sowania w tym artykule są wiejskie gospodarstwa domowe reprezentujące prawie 39% mieszkańców naszego kraju, czyli ok. 15 mln osób.

Gospodarstwa wiejskie cechuje większa liczba osób w gospodarstwie domowym w porównaniu z gospodarstwami miejskimi. Ma to istotny wpływ na poziom zaspokojenia potrzeb w zakresie żywienia. Spośród wiejskich gospodarstw domowych najliczniejsze są gospodarstwa rolników — 4,28 osoby, a następnie gospodarstwa pracowników — 3,90 osoby, gospodarstwa osób pracujących na własny rachunek — 3,79 osoby oraz gospodarstwa emerytów i rencistów — 2,32 osoby.

Kryterium wieku różnicuje zachowania konsumpcyjne członków gospodarstwa domowego. Wynika to ze zmieniających się potrzeb żywnościowych w poszczególnych fazach rozwoju człowieka. I tak poziom spożycia żywności w gospodarstwach domowych z dużą liczbą dzieci jest inny niż przykładowo w gospodarstwach domowych, w których przeważają osoby bezdzietne lub osoby starsze. W gospodarstwach domowych emerytów i rencistów dzieci stanowią 5,1% ogólnej liczby osób, a osoby w wieku 60 lat i więcej — 54,7%, w gospodarstwach pracowników — odpowiednio 21,5% i 4,8%, w gospodarstwach rolników — 21,8% i 10,8% oraz w gospodarstwach osób pracujących na własny rachunek — 23,2% i 4,9%².

Poziom spożycia żywności zmienia się wraz ze zmianą struktury demograficznej gospodarstwa domowego. Potrzeby żywnościowe rosną z każdą dodatkową osobą w gospodarstwie domowym, ale nie w sposób proporcjonalny do liczby osób w gospodarstwie. A zatem zasadne wydaje się podjęcie badania dotyczącego analizy spożycia żywności w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną. Parametrami pozwalającymi na porównywanie gospodarstw domowych różniących się wielkością i strukturą demograficzną są skale ekwiwalentności.

Celem artykułu jest przedstawienie spożycia żywności na wsi według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD.

MATERIAŁY I METODYKA

Podstawowym materiałem empirycznym są wyniki badań budżetów gospodarstw domowych. Badania te prowadzone są metodą reprezentacyjną, która umożliwia uogólnianie uzyskanych wyników na wszystkie gospodarstwa domowe w kraju. W badaniu przeprowadzonym w 2008 r. wzięło udział 15739 gospodarstw domowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Stanowiło to 42,1% ogółu zbadanych gospodarstw domowych w Polsce.

Do analizy wybrano cztery grupy społeczno-ekonomiczne wiejskich gospodarstw domowych: pracowników, rolników, osób pracujących na własny rachunek oraz emerytów i rencistów, których charakterystykę zamieszczono w tabl. 1.

² Obliczono na podstawie: *Budżety...* (2009).

TABL. 1. DANE O GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA WSI W 2008 R.

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe na wsi				
	ogółem	pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów
Liczba:					
zbadanych gospodarstw domowych	15739	7397	1949	920	5054
osób ogółem	53827	28883	8341	3486	11745
jednostek ekwiwalentnych (pełna) ^a ..	32841	16899	4816	2040	8260
Przeciętna liczba:					
osób w gospodarstwie	3,42	3,90	4,28	3,79	2,32
jednostek ekwiwalentnych w gospodarstwie ^a	2,09	2,28	2,47	2,22	1,63

^a Według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD.

Źródło: opracowano na podstawie niepublikowanych danych GUS.

W badaniach sytuacji dochodowej i poziomu wydatków gospodarstw domowych oprócz przeliczeń na osobę stosuje się także przeliczenia za pomocą skal ekwiwalentności.

W analizach porównawczych badań budżetów gospodarstw domowych dominują skale normatywne, konstruowane na podstawie opinii ekspertów, do których należą oryginalna skala OECD (zwana skalą oxfordzką) oraz zmodyfikowana skala OECD. Skala oryginalna OECD stosowana jest przede wszystkim na potrzeby analiz krajowych, a skala zmodyfikowana, zgodnie z wymogami Eurostatu, na potrzeby analiz porównawczych w obrębie krajów Unii Europejskiej (*Warunki...*, 2007)³.

Oryginalna skala OECD jest obliczana w następujący sposób: pierwszej osobie dorosłej w gospodarstwie domowym przyporządkowuje się wagę równą 1, każdej następnej osobie w gospodarstwie w wieku 14 lat i więcej — 0,7, a każdemu dziecku — 0,5. Wartość skali można wyznaczyć za pomocą wzoru:

$$S_{70/50} = 1 + 0,7(LA - 1) + 0,5LD$$

gdzie:

LA — liczba osób dorosłych w gospodarstwie domowym,

LD — liczba dzieci w gospodarstwie domowym.

³ W tejże publikacji dokonano porównania wpływu stosowania skali oryginalnej OECD oraz skali zmodyfikowanej OECD na wartość statystyki i dotyczące dochodów ludności. Przykładowo, w gospodarstwach domowych rolników poziom przeciętnego dochodu do dyspozycji wynosił w 2004 r. w przeliczeniu na osobę 56% średniej krajowej, zaś po uwzględnieniu skal ekwiwalentności: oryginalnej OECD — 60%, a zmodyfikowanej OECD — 64%. W nowszych publikacjach opracowywanych przez GUS (*Dochody...*, 2010; *Budżety...*, 2009 i 2010) przy obliczaniu wyników z zakresu dochodów i spożycia stosuje się już tylko zmodyfikowaną skalę OECD.

Od połowy lat dziewięćdziesiątych XX w. w wysoko rozwiniętych krajach europejskich stosuje się zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności $S_{50/30}$. Skala ta różni się od skali oryginalnej tym, że drugiej i każdej następnej osobie w wieku 14 lat i więcej przypisuje się wartość 0,5, a każdemu dziecku — 0,3⁴.

Przykładowo, 4-osobowe gospodarstwo domowe złożone z dwóch osób dorosłych i dwójki dzieci w wieku trzech i pięciu lat liczy 2,1 jednostki ekwiwalentnej według skali zmodyfikowanej OECD i 2,7 jednostki ekwiwalentnej według skali oryginalnej OECD.

Zmodyfikowana skala ekwiwalentności $S_{50/30}$ zakłada znacznie silniejsze efekty skali (dobra publiczne i prywatne w gospodarstwie domowym) niż oryginalna skala $S_{70/50}$. Można to uzasadnić malejącym udziałem wydatków na żywność w budżetach gospodarstw domowych. Znaczenie efektu skali zależy w znacznym stopniu od poziomu zamożności ludzi. Formuła $S_{50/30}$ jest zatem bardziej właściwa dla krajów wysoko rozwiniętych (Szulc, 2007).

W celu porównania poziomu i zróżnicowania spożycia żywności między gospodarstwami domowymi o różnej wielkości i strukturze demograficznej zastosowano zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD.

Do przeliczenia przeciętnego miesięcznego spożycia podstawowych produktów żywnościowych w gospodarstwach domowych na wsi — z osoby na jednostkę ekwiwalentną — zastosowano następujący schemat:

- 1) przeciętne miesięczne spożycie wybranych produktów żywnościowych wyrażonych w kilogramach na osobę przeliczono na gospodarstwo domowe,
- 2) uzyskaną liczbę pomnożono przez liczbę zbadanych gospodarstw domowych, a następnie
- 3) podzielono przez liczbę jednostek ekwiwalentnych (pełną), obliczonych według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD.

SPOŻYCIE ŻYWNOCI W UJĘCIU WARTOŚCIOWYM W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA WSI

W 2008 r. przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych ogółem na wsi wynosił 836 zł na osobę. Najwyższe dochody uzyskały osoby pracujące na własny rachunek — 1045 zł, a następnie rolnicy — 880 zł, pracownicy — 822 zł oraz emeryci i renciści — 818 zł (wykres).

Zróżnicowanie poziomu dochodu rozporządzalnego na osobę między poszczególnymi grupami ludności jest silnie związane z wielkością i strukturą demograficzną. Po zastosowaniu przeliczeń na całe przeciętne gospodarstwo domowe, miesięczny dochód osób pracujących na własny rachunek wynosił 3961 zł, rolników — 3766 zł, pracowników — 3206 zł, a emerytów i rencistów — 1898 zł. Po zastosowaniu przeliczeń na jednostkę ekwiwalentną, miesięczny dochód osób pracujących na własny rachunek wynosił 1786 zł, rolników —

⁴ Zmodyfikowaną skalę ekwiwalentności OECD zaproponowali A. J. M. Hagenaars, K. de Vos i A. Zaidi w 1994 r. (Anyaegebu, 2010).

1524 zł, pracowników — 1403 zł, a emerytów i rencistów — 1161 zł. Zakłada się przy tym, że każda osoba w gospodarstwie ma przypisaną taką samą wartość dochodu.

W 2008 r. przeciętne miesięczne wydatki ogółem na osobę w gospodarstwach domowych na wsi wynosiły 735 zł. Najwyższy poziom wydatków charakteryzował gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek — 938 zł, zaś najniższy gospodarstwa domowe rolników — 687 zł.

Z porównania poziomu wydatków ogółem wyrażonych na jednostkę ekwiwalentną wynika, że najwięcej wydawały w dalszym ciągu gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek (1603 zł), zaś najmniej — gospodarstwa emerytów i rencistów (1110 zł), a nie rolników, jak w przypadku przeliczeń na osobę.

W strukturze wydatków ogółem dominującą pozycję zajmują wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe. Przeciętne gospodarstwo domowe na wsi w 2008 r. przeznaczyło na żywność i napoje bezalkoholowe 29,8% swego budżetu domowego. Najniższy udział wydatków na tę grupę potrzeb charaktery-

zował gospodarstwa domowe osób pracujących na własny rachunek (24,2%), a najwyższy — gospodarstwa emerytów i rencistów (33,0%) oraz rolników (32,9%), zaś w gospodarstwach pracowników wynosił on 28,2%.

W 2008 r. przeciętne miesięczne wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe w wiejskich gospodarstwach domowych ogółem wynosiły 219 zł na osobę. Emeryci i renciści w porównaniu z innymi grupami ludności mieszkającymi na wsi wydawali najwięcej na żywność i napoje bezalkoholowe (258 zł), a w następnej kolejności osoby pracujące na własny rachunek (227 zł), rolnicy (226 zł), zaś najmniej — pracownicy (202 zł).

Uwzględnienie wielkości i struktury demograficznej gospodarstw domowych na wsi w wydatkach na żywność i napoje bezalkoholowe spowodowało, że najwyższy poziom wydatków odnotowano w gospodarstwach domowych rolników (391 zł), a nie w gospodarstwach emerytów i rencistów (366 zł). Ilustruje to wykres.

W klasyfikacji wydatków na towary i usługi konsumpcyjne uwzględnione są wydatki na gastronomię⁵. Miejsce zamieszkania jest istotnym czynnikiem różnicującym te wydatki. W celu zobrazowania różnic w poziomie tych wydatków oraz ich dynamice przeanalizowano je w podziale na miasta i wieś. W latach 2005—2008 wydatki na gastronomię w Polsce wzrosły w ujęciu nominalnym o 39,3% (w miastach — o 37,6%, a na wsi — o 46,5%). Mimo że dynamika wzrostu wydatków na gastronomię na wsi jest wyższa niż w miastach, to poziom wydatków jest 2,4 razy wyższy w miastach (tabl. 2)⁶.

TABL. 2. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYDATKI NA ŻYWNOSĆ NA OSOBĘ ORAZ UDZIAŁ WYDATKÓW NA GASTRONOMIĘ W WYDATKACH NA ŻYWNOSĆ W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH OGÓŁEM ORAZ WEDŁUG MIEJSCA ZAMIESZKANIA

Gospodarstwa domowe	Wydatki w zł				Udział wydatków na gastronomię w wydatkach na żywność w %	
	na żywność ^a		na gastronomię		2005	2008
	2005	2008	2005	2008		
O g ó ł e m						
O g ó ł e m	194,10	231,14	11,33	15,78	5,5	6,4
Pracowników	180,19	216,03	12,61	16,86	6,5	7,2
Rolników	192,78	226,91	3,43	8,32	1,7	3,5
Pracujących na własny rachunek	204,86	242,73	20,17	31,06	9,0	11,3
Emerytów i rencistów	227,16	270,64	7,30	9,09	3,1	3,2

^a Żywność łącznie z napojami bezalkoholowymi; bez wydatków na gastronomię.

⁵ Wydatki na gastronomię obejmują wydatki w placówkach żywienia zbiorowego: restauracjach, kawiarniach, barach i punktach gastronomicznych łącznie z posiłkami gotowymi kupionymi na wynos, produktami do bezpośredniej konsumpcji sprzedawanymi np. z automatów (kanapki, przekąski, kawa), napiwki, wydatki na żywienie w stołówkach: pracowniczych, szkolnych, uniwersyteckich, bufetach (*Budżety...*, 2009).

⁶ Wydatki na żywienie w placówkach gastronomicznych należą do tej grupy wydatków, które są celowo zaniżane przez osoby biorące udział w badaniu (tamże).

TABL. 2. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE WYDATKI NA ŻYWNOSĆ NA OSOBE ORAZ UDZIAŁ WYDATKÓW NA GASTRONOMIĘ W WYDATKACH NA ŻYWNOSĆ W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH OGÓŁEM ORAZ WEDŁUG MIEJSCA ZAMIESZKANIA (dok.)

Gospodarstwa domowe	Wydatki w zł				Udział wydatków na gastronomię w wydatkach na żywność w %	
	na żywność ^a		na gastronomię		2005	2008
	2005	2008	2005	2008		
Miasta						
Ogółem	199,81	238,42	14,82	20,39	6,9	7,9
Pracowników	186,47	223,26	15,66	21,00	7,7	8,6
Rolników	—	—	—	—	—	—
Pracujących na własny rachunek	210,98	250,02	23,07	39,37	9,9	13,6
Emerytów i rencistów	234,08	277,99	9,12	11,31	3,8	3,9
Wies						
Ogółem	184,94	219,46	5,72	8,38	3,0	3,7
Pracowników	167,60	202,35	6,49	9,03	3,7	4,3
Rolników	192,73	225,69	3,22	8,52	1,6	3,6
Pracujących na własny rachunek	188,07	226,72	12,22	12,85	6,1	5,4
Emerytów i rencistów	215,78	257,58	4,31	5,15	2,0	2,0

^a Żywność łącznie z napojami bezalkoholowymi; bez wydatków na gastronomię.

Źródło: opracowano na podstawie niepublikowanych danych GUS.

Analizując wydatki na żywienie poza domem w poszczególnych grupach społeczno-ekonomicznych ludności według miejsca zamieszkania stwierdzono, że:

- osoby pracujące na własny rachunek wydawały najwięcej na gastronomię (przy czym w miastach wydatki te były 3,1 razy wyższe niż na wsi), co ma ścisły związek z poziomem uzyskiwanych dochodów przez te gospodarstwa,
- emeryci i renciści w najmniejszym stopniu korzystają z usług lokali gastronomicznych, bowiem ich wydatki na gastronomię są najniższe i to zarówno w miastach, jak i na wsi,
- poprawa sytuacji dochodowej rolników, jaka nastąpiła w latach 2005—2008 spowodowała, że wydatki na gastronomię wzrosły o 164,6% (w żadnej innej grupie ludności nie odnotowano tak wysokiego wzrostu), mimo to poziom wydatków był relatywnie niski, stanowił 54,0% ogółu wydatków na gastronomię w Polsce (w 2005 r. — 28,4%),
- pracownicy mieszkający w miastach wydawali na gastronomię 2,3 razy więcej niż pracownicy na wsi.

Wzrost wydatków na gastronomię świadczy o coraz większym zainteresowaniu tą formą zaspokajania potrzeb, zwłaszcza wśród mieszkańców miast. Moda na spożywanie posiłków poza domem zapanowała zwłaszcza wśród osób młodych, spędzających większość czasu w pracy lub starających się pogodzić naukę z pracą. Co piąty Polak poza domem spożywa najczęściej zupy w barach z obiadami domowymi (*Raport: Rynek gastronomiczny...*, 2010).

Nowe zwyczaje żywieniowe Polaków, polegające na coraz częstszym spożywaniu posiłków poza domem, wpływają na rozwój rynku gastronomicznego. W latach 1995—2008 liczba placówek gastronomicznych (restauracji, barów, stołówek i punktów gastronomicznych) w Polsce wzrosła o 33,3%. Wzrost popytu na usługi gastronomiczne spowodowany jest m.in. polepszeniem sytuacji finansowej społeczeństwa, zwiększeniem aktywności zawodowej kobiet, a także brakiem wolnego czasu.

SPÓŻYCIE ŻYWNOSCI W UJĘCIU ILOŚCIOWYM W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA WSI

Zgodnie z definicją przyjętą przez GUS — *spożycie artykułów żywnościowych w gospodarstwach domowych obejmuje artykuły kupione za gotówkę, również przy użyciu karty płatniczej lub kredytowej i na kredyt, otrzymane nieodpłatnie oraz pobrane z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie bądź z prowadzonej działalności gospodarczej na własny rachunek (spożycie naturalne). Z chwilą zakupu produktów żywnościowych przez gospodarstwo domowe przyjmuje się, że nastąpiło ich spożycie (Budżety..., 2009).*

Wyniki badań budżetów gospodarstw domowych dotyczących spożycia żywności, w przeciwieństwie do danych makroekonomicznych⁷, nie obejmują artykułów żywnościowych konsumowanych w placówkach gastronomicznych (restauracjach, barach, placówkach gastronomicznych) oraz w placówkach żywienia zbiorowego (stołówkach zakładowych i szkolnych, żłobkach, przedszkolach, szpitalach itp.). Dotyczą one wyłącznie tych ilości, które zostały przeznaczone do spożycia w obrębie gospodarstwa domowego. Oznacza to, że definicja przyjęta przez GUS nie odzwierciedla rzeczywistego poziomu spożycia żywności, zwłaszcza w gospodarstwach domowych w miastach, w których spożycie poza domem odgrywa coraz większe znaczenie.

Analiza spożycia żywności w gospodarstwach domowych na wsi w 2008 r., wyrażonego w kilogramach w przeliczeniu na osobę, wykazała, że w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów poziom spożycia podstawowych produktów żywnościowych jest znacznie wyższy niż w pozostałych grupach społeczno-ekonomicznych ludności mieszkającej na wsi. Do tej pory uzasadniano to tym, że w gospodarstwach emerytów i rencistów przeważają osoby dorosłe,

⁷ Dane makroekonomiczne opracowane są metodą bilansową: produkcja powiększona o import, pomniejszona o eksport oraz ubytki i straty produktów rolnych u producentów i w obrocie, z uwzględnieniem zmiany stanu zapasów u producentów i w jednostkach handlowych. Produkcję niektórych surowców rolnych (ziaren zbóż, ziemniaków, warzyw, owoców, mleka i jaj) pomniejsza się ponadto o ich zużycie na cele produkcyjne (siew, spasanie, surowce dla gorzelnii, krochmalni itp.). Dane o poziomie spożycia opracowane metodą bilansową służą ocenie globalnych zmian spożycia żywności w kraju ogółem i na mieszkańca. Dane makroekonomiczne nie mogą być zatem bezpośrednio porównywalne z danymi o spożyciu produktów żywnościowych w gospodarstwach domowych (*Rocznik...*, 2010).

których potrzeby pod względem spożywanej żywności są znacznie większe niż gospodarstw domowych o dużym udziale dzieci.

Odmienne przedstawia się sytuacja żywnościowa w grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych po uwzględnieniu wielkości i struktury demograficznej tych gospodarstw. Zastosowanie przeliczeń na jednostkę ekwiwalentną obliczoną według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności $S_{50/30}$ wykazuje zmiany zarówno w poziomie spożycia żywności, jak i w relacjach między badanymi grupami ludności.

Przeciętny poziom spożycia podstawowych produktów żywnościowych w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną jest wyższy niż w przeliczeniu na osobę w przypadku gospodarstw domowych pracowników, rolników oraz osób pracujących na własny rachunek o ok. 70%, a w przypadku gospodarstw emerytów i rencistów — o 40% (tabl. 3).

TABL. 3. PRZECIĘTNE MIESIĘCZNE SPOŻYCIE PODSTAWOWYCH PRODUKTÓW ŻYWNOCIOWYCH W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA WSI W 2008 R. — w kg na osobę (A) oraz jednostkę ekwiwalentną^a (B)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe na wsi									
	ogółem		pracowników		rolników		pracujących na własny rachunek		emerytów i rencistów	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Pieczywo	5,89	9,65	5,49	9,38	6,33	10,96	4,77	8,15	6,80	9,67
Makaron	0,38	0,62	0,34	0,58	0,35	0,61	0,33	0,56	0,49	0,70
Mąka	1,19	1,95	0,99	1,69	1,34	2,32	0,85	1,45	1,66	2,36
Wyroby ciastkarskie ..	0,61	1,00	0,55	0,94	0,58	1,00	0,66	1,13	0,74	1,05
Cukier	1,81	2,97	1,55	2,65	2,12	3,67	1,32	2,26	2,35	3,34
Mięso wieprzowe	1,61	2,64	1,36	2,32	2,46	4,26	1,55	2,65	1,69	2,40
Mięso wołowe i cielęce	0,09	0,15	0,08	0,14	0,08	0,14	0,16	0,27	0,13	0,18
Drób	1,58	2,59	1,42	2,43	1,59	2,75	1,48	2,53	1,97	2,80
Przetwory mięsne	2,51	4,11	2,29	3,91	2,73	4,73	2,20	3,76	3,00	4,27
Ryby i przetwory	0,45	0,74	0,40	0,68	0,42	0,73	0,46	0,79	0,58	0,82
Mleko i przetwory	6,28	10,29	5,46	9,33	7,29	12,63	5,72	9,77	7,76	11,03
mleko świeże	4,53	7,42	3,80	6,49	5,71	9,89	3,85	6,58	5,67	8,06
jogurt	0,34	0,56	0,36	0,62	0,27	0,47	0,44	0,75	0,33	0,47
sery	0,76	1,25	0,72	1,23	0,73	1,27	0,82	1,40	0,89	1,26
twarogowe	0,47	0,77	0,41	0,70	0,49	0,85	0,46	0,79	0,60	0,85
dojrzewające i topione	0,29	0,48	0,31	0,53	0,24	0,42	0,36	0,61	0,29	0,41
Jaja	0,71	1,16	0,62	1,06	0,80	1,39	0,59	1,01	0,87	1,24
Masło	0,25	0,41	0,22	0,38	0,26	0,45	0,29	0,50	0,34	0,48
tłuszcze roślinne	1,05	1,72	0,98	1,67	0,97	1,68	0,84	1,44	1,28	1,82
Owoce i przetwory	3,28	5,38	2,95	5,04	3,58	6,20	3,34	5,71	3,96	5,63
Warzywa i przetwory	5,44	8,92	4,83	8,26	5,95	10,31	4,85	8,29	6,82	9,70
Ziemniaki	6,22	10,19	5,40	9,23	7,51	13,01	4,59	7,84	7,77	11,05

^a Przeciętny poziom spożycia podstawowych produktów żywnościowych w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną obliczono według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Analiza spożycia podstawowych produktów żywnościowych w wiejskich gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych w przeliczeniu na jednostkę ekwiwalentną wykazała:

1. W gospodarstwach domowych rolników odnotowano najwyższy poziom spożycia nie tylko mięsa wieprzowego i mleka świeżego (jak w przeliczeniu na osobę), ale także pieczywa, cukru, przetworów mięsnych, serów twarogowych, jaj, owoców i przetworów, warzyw i przetworów oraz ziemniaków, a więc produktów pochodzących w większości z własnego gospodarstwa rolnego. W przypadku tych gospodarstw z własnego gospodarstwa rolnego pochodziło 84,4% całkowitej konsumpcji ziemniaków, 75,9% — mleka świeżego, 73,1% — jaj, 68,2% — mięsa wieprzowego, 58,9% — warzyw i przetworów oraz 52,7% — owoców i przetworów.
2. W gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek przeważało spożycie tych samych produktów, co w przeliczeniu na osobę (mięsa wołowego i cielęcego, jogurtu, serów dojrzewających i topionych) oraz wyrobów ciastkarskich i masła, czyli relatywnie droższych produktów żywnościowych i lepszych jakościowo. Różnice jakościowe spożywanej żywności określa koszt jednego kilograma żywności i napojów bezalkoholowych. W gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek średni wydatek na jeden kilogram żywności i napojów bezalkoholowych wynosił 6,80 zł i był o 27,8% wyższy niż w gospodarstwach domowych rolników (najniższy koszt — 5,32 zł). W pozostałych grupach ludności średni wydatek na jeden kilogram żywności i napojów bezalkoholowych kształtował się następująco: 5,73 zł — w gospodarstwach pracowników oraz 5,48 zł — w gospodarstwach emerytów i rencistów.
3. Gospodarstw domowych emerytów i rencistów nie cechuje już najwyższy poziom spożycia większości produktów żywnościowych (jak w przypadku spożycia żywności w przeliczeniu na osobę), a tylko makaronu, mąki, drobiu, ryb i przetworów, serów twarogowych oraz tłuszczów roślinnych, czyli produktów relatywnie tańszych. Spożywanie tańszych produktów żywnościowych przez emerytów i rencistów jest ściśle skorelowane z poziomem dochodu rozporządzalnego, który w omawianym okresie w tej grupie ludności wynosił 818 zł na osobę (najniższy poziom spośród grup ludności mieszkającej na wsi) i był o 2,2% niższy w porównaniu z przeciętnym gospodarstwem domowym na wsi.
4. W gospodarstwach domowych pracowników poziom spożycia żywności jest znacznie niższy niż średnio na wsi (z wyjątkiem jogurtu oraz serów dojrzewających i topionych), czyli podobnie jak w przypadku spożycia żywności w przeliczeniu na osobę.

Zastosowanie zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD wpłynęło na wartość statystyki dotyczącej spożycia żywności w analizowanych grupach społeczno-ekonomicznych gospodarstw domowych na wsi. Najwyższy poziom spożycia żywności odnotowano w gospodarstwach domowych rolników o najwyższej liczbie osób (4,28), a nie w gospodarstwach emerytów i rencistów, składających się przeciętnie z 2,32 osoby.

Uwzględnienie wielkości i struktury demograficznej gospodarstw domowych, poprzez zastosowanie zmodyfikowanej skali ekwiwalentności $S_{50/30}$, wpływa nie tylko na wielkość spożycia żywności, ale przede wszystkim lepiej pokazuje zróżnicowanie spożycia żywności w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych.

TABL. 4. ZRÓŻNICOWANIE SPOŻYCIA PODSTAWOWYCH PRODUKTÓW ŻYWNOŚCIOWYCH W GOSPODARSTWACH DOMOWYCH NA WSI W 2008 R. (gospodarstwa domowe ogółem na wsi = 100)

Wyszczególnienie	Gospodarstwa domowe na wsi							
	pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów	pracowników	rolników	pracujących na własny rachunek	emerytów i rencistów
	na osobę				na jednostkę ekwiwalentną ^a			
Pieczywo	93,2	107,5	81,0	115,4	97,2	113,6	84,5	100,2
Makaron	89,5	92,1	86,8	128,9	93,5	98,4	90,3	112,9
Mąka	83,2	112,6	71,4	139,5	86,7	119,0	74,4	121,0
Wyroby ciastkarskie	90,2	95,1	108,2	121,3	94,0	100,0	113,0	105,0
Cukier	85,6	117,1	72,9	129,8	89,2	123,6	76,1	112,5
Mięso wieprzowe	84,5	152,8	96,3	105,0	87,9	161,4	100,4	90,9
Mięso wołowe i cielęce	88,9	88,9	177,8	144,4	93,3	93,3	180,0	120,0
Drób	89,9	100,6	93,7	124,7	93,8	106,2	97,7	108,1
Przetwory mięsne	91,2	108,8	87,6	119,5	95,1	115,1	91,5	103,9
Ryby i przetwory	88,9	93,3	102,2	128,9	91,9	98,6	106,8	110,8
Mleko i przetwory	86,9	116,1	91,1	123,6	90,7	122,7	94,9	107,2
mleko świeże	83,9	126,0	85,0	125,2	87,5	133,3	88,7	108,6
jogurt	105,9	79,4	129,4	97,1	110,7	83,9	133,9	83,9
sery	94,7	96,1	107,9	117,1	98,4	101,6	112,0	100,8
twarogowe	87,2	104,3	97,9	127,7	90,9	110,4	102,6	110,4
dojrzewające i topione	106,9	82,8	124,1	100,0	110,4	87,5	127,1	85,4
Jaja	87,3	112,7	83,1	122,5	91,4	119,8	87,1	106,9
Masło	88,0	104,0	116,0	136,0	92,7	109,8	122,0	117,1
Tuszcze roślinne	93,3	92,4	80,0	121,9	97,1	97,7	83,7	105,8
Owoce i przetwory	89,9	109,1	101,8	120,7	93,7	115,2	106,1	104,6
Warzywa i przetwory	88,8	109,4	89,2	125,4	92,6	115,6	92,9	108,7
Ziemniaki	86,8	120,7	73,8	124,9	90,6	127,7	76,9	108,4

^a Według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD.

Źródło: opracowano na podstawie tabl. 3.

Dla przykładu, przeciętny miesięczny poziom spożycia pieczywa w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów w przeliczeniu na osobę stanowił 115,4% średniej spożycia pieczywa na wsi, zaś po uwzględnieniu zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD — 100,2% (w gospodarstwach domowych rolników — odpowiednio 107,5% i 113,6%, w gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek — 81,0% i 84,5% oraz w gospodarstwach pracowników — 93,2% i 97,2%). Największe zmiany w zróżnicowaniu spożycia

podstawowych produktów żywnościowych, jakie odnotowano po zastosowaniu przeliczeń na osobę i jednostkę ekwiwalentną, dotyczą gospodarstw domowych emerytów i rencistów oraz rolników (ilustrują to w tabl. 4 wartości zaznaczone kolorem żółtym).

Gospodarstwa domowe emerytów i rencistów utraciły swoją „pozycję lidera w konsumpcji żywności” na rzecz przede wszystkim gospodarstw domowych rolników, a w mniejszym stopniu — gospodarstw osób pracujących na własny rachunek.

Wnioski

Przedstawione wyniki badań dotyczące poziomu i zróżnicowania spożycia żywności w gospodarstwach domowych według grup społeczno-ekonomicznych na wsi wskazują na istotne różnice w zależności od przyjętej metody badawczej. W artykule porównano poziom i zróżnicowanie spożycia żywności w przeliczeniu na osobę oraz jednostkę ekwiwalentną.

Parametrami pozwalającymi na porównywanie wiejskich gospodarstw domowych różniących się wielkością i strukturą demograficzną są skale ekwiwalentności. W celu wyeliminowania wpływu cech demograficznych na poziom spożycia żywności dokonano przeliczeń na jednostkę ekwiwalentną według zmodyfikowanej skali ekwiwalentności OECD ($S_{50/30}$).

Gospodarstwa domowe emerytów i rencistów, spośród analizowanych grup ludności mieszkających na wsi, charakteryzuje najwyższy poziom spożycia podstawowych produktów żywnościowych w przeliczeniu na osobę, a także najwyższy poziom wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe.

Odmiennie przedstawia się sytuacja po uwzględnieniu wielkości i struktury demograficznej gospodarstw domowych na wsi. Zastosowanie przeliczeń na jednostkę ekwiwalentną ma zasadniczy wpływ na ocenę poziomu i zróżnicowania spożycia żywności, a także wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w analizowanych gospodarstwach domowych. Jest to widoczne przede wszystkim w przypadku gospodarstw emerytów i rencistów, czyli gospodarstw relatywnie małych, w których przeważają osoby dorosłe.

W gospodarstwach domowych emerytów i rencistów spożycie większości produktów żywnościowych obniżyło się w stosunku do średniej na wsi, a wzrosło w gospodarstwach rolników, zwłaszcza produktów pochodzących ze spożycia naturalnego (mięsa wieprzowego, mleka świeżego, jaj, owoców, warzyw i ziemniaków), oraz w gospodarstwach domowych osób pracujących na własny rachunek — głównie produktów droższych (wyrobów ciastkarskich, mięsa wołowego i cielęcego, jogurtu, serów dojrzewających i topionych oraz masła).

Zmiany odnotowano także w poziomie wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe. Najwyższy ich poziom cechował gospodarstwa domowe rolników, a nie gospodarstwa emerytów i rencistów, jak w przypadku przeliczeń na osobę.

LITERATURA

- Anyaegbu G. (2010), *Using the OECD equivalence scale in taxes and benefits analysis*, Economic & Labour Market Review, vol. 4, No. 1
- Budżety gospodarstw domowych w 2008 r.* (2009), GUS, Warszawa
- Budżety gospodarstw domowych w 2009 r.* (2010), GUS, Warszawa
- Dochody i warunki życia ludności Polski*, raport z badania EU-SILC 2007—2008 (2010), GUS, Warszawa
- Raport: Rynek gastronomiczny w Polsce 2010* (2010), BROG Media, Warszawa
- Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2009* (2010), GUS, Warszawa
- Szulc A. (2007), *Dochód i konsumpcja*, [w:] *Statystyka społeczna*, red. naukowa T. Panek, PWE, Warszawa
- Warunki życia ludności Polski w latach 2004—2005* (2007), GUS, Warszawa

SUMMARY

The article presents the results of surveys concerning the impact of the modified OECD equivalence scale on the level and diversity of food consumption in rural areas. For this purpose, the average monthly consumption of basic food products in rural households by socio-economic groups per capita and per equivalent unit using the modified equivalence scale ($S_{50/30}$) were compared. The results of the study indicate significant differences both in the level of food consumption, as well as in relations between the surveyed groups of the population, depending on the method of research. The most significant changes relate to households of pensioners and farmers. After applying conversion per unit equivalent, in households of pensioners a reduction was demonstrated in consumption of most food products in relation to average in rural areas and growth, especially of products derived from natural consumption in households of farmers.

РЕЗЮМЕ

Статья представляет результаты обследований касающиеся влияния использования модифицированного масштаба эквивалентности ОЭСР на уровень и дифференциацию потребления продовольственных продуктов в деревне. Для этой цели было сопоставлено среднее месячное потребление основных продовольственных продуктов в домашних хозяйствах в деревне по социально-экономическим группам в пересчете на одно лицо и эквивалентную единицу по модифицированному масштабу эквивалентности ($S_{50/30}$).

Результаты проведенного обследования указывают на важные различия как в уровне потребления продовольственных продуктов, так и в отношениях между обследуемыми группами населения, в зависимости от используемого обследовательского метода. Самые большие изменения касаются хозяйств пенсионеров и инвалидов, а также земледельцев. После использования пересчета на эквивалентную единицу, в хозяйствах пенсионеров и инвалидов было показано понижение потребления большинства продовольственных продуктов по отношению к средней в деревне и рост, в частности продуктов полученных из натурального потребления в хозяйствах земледельцев.